

Alina Silian

A „munka révén nyert becsület”

Pozícióküzdelmek az elismerésért egy romániai faluban

Egy romániai faluban a szászok üresen hagyott házaiba beköltöző romák találnak munkát a mezőgazdaságban, és ennek révén „munkás és munkát szerető” emberekként, a közösség egyenjogú tagjaként próbálhatják elismertetni magukat. A „munka révén nyert becsület” érvényesítése azonban szembekerül azokkal a helyi politikákkal, amelyek a helyi társadalom szerkezetét, legalján a cigányokkal, inkább egyszer s mindenkorra adottként kívánják kezelni.

A romániai Szásznagyvesszőst a rendszerváltást követően elhagyták a szász lakosok, s a megürült házakba elsősorban romák és románok költöztek be. A mezőgazdasági munkavégzésben a gépesítés hiánya és a nagy munkaerő-szükségletre épülő szőlőgazdálkodás miatt a kiürült faluba beköltözött cigányok ma találnak munkát, s ennek révén „munkás és munkát szerető” emberekként, a közösség egyenjogú tagjaként próbálhatják magukat pozicionálni. A „munka révén nyert becsület” dinamikus modellje azonban szembekerül azokkal a helyi politikákkal, amelyek a helyi társadalom szerkezetét inkább egyszer s mindenkorra adottként kívánják kezelni. Legyen szó akár a hivatalos kulturális eseményekről, akár az életkörülmények javítását célzó programokról, a vezetés részéről történő beavatkozás a cigányok társadalmi helyzetének javítása szempontjából hatástalanok, sőt inkább annak a társadalmi hierarchiának a fenntartásához járulnak hozzá, amelyen a cigányok a legalsó lépcsőt foglalják el. Bár a cigányok a hivatalos programokban is megjelennek úgy, mint a közösség szempontjából is potenciálisan értékes munkaerő-tartalék, ettől még nem ismerik el őket a szimbolikus közösség tagjaként, és az általuk végzett munka is a kiszolgáltatott, olcsó munkaerő felhasználására épül, garancia nélkül arra, hogyha a szőlőgazdaság összeomlik, nem válnak-e ők is ismét „feleslegessé”.

„Sátorosok”, „rendes cigányok” és a „keveredés”

Szásznagyvesszősön az etnikai arányok drámai módon megváltoztak az utóbbi 16-17 évben. A szászok elmentek, egyetlen idős asszony kivételével, akinek a fia magyar lányt vett el, s jelenleg cselédként dolgozik egy Spanyolországban vendégmunkán lévő cigány családnál. Az egykor szászok által lakott főt-

ca ott maradt, a szászok házait ma románok, romák és magyarok lakják, de az utcát továbbra is „szász résznek” hívják, mint ahogy „a domb”, „a völgy”, „a cigány rész”, vagy az ortodox, illetve református templom által uralt „román rész” és „magyar rész” neve is változatlan maradt.

A szásznagyvesszősi cigányok, akik 2007-ben már az 1260 fős lakosság 75%-át tették ki, a falun belüli körülményeiket tekintve akár románnak is számíthatnának. Ha nem ismertem volna a kutatásom végére már mindenkit személyesen, magam is összekeverhettem volna a romákat a románokkal. Négy-öt generációval ezelőtt a faluban a romák két csoportját tartották számon: akik a szászoknak dolgoztak, vagy téglát vetettek – a „rendes” cigányok – és a sátoros cigányok, akik később érkeztek, térben elkülönülve laktak a többiekől, szegényebbek voltak, s a helyiek szemében a legkevesebb tiszteletnek örvendtek. Mivel a hajdani erős elkülönülés és státuskülönbség mára megszűnt, de a falusiak tudják, ki honnan származik, a hajdani „sátorosokról” nehezen beszélnek idegen előtt, vigyáznak, nehogy megsértsenek valakit, s lehetőleg mindig más falukból származó példaként mondanak, ahol ilyen cigányok élnek.

Az általam megkérdezett falusiak nem használták a „sátoros” kifejezést, s elkerülték, hogy alantas tulajdonságokat soroljanak fel velük kapcsolatban – amely tulajdonságok, általános szitokszóként, állandóan jelen vannak a mindennapi interakciókban: „sátoros cigány”, aki „dögöt eszik”, akivel „nem ülünk le egy asztalhoz”. A falusiak felém csupán azt hangsúlyozták, hogy ők külön húzódva éltek, mintha ez az elkülönülés az akkori idők természetes rendje lett volna, ami ugyanilyen természetességgel fel is bomlott, amikor a romák beköltöztek „a völgybe”, és házakat építettek ott.

A „sátoros cigány” mint egyértelmű hétköznapi megjelölés ma már nem létezik. Ahogy egy vissza-

emlékező megfogalmazza: „Ez még a szüleink idején volt. Mikor én születtem [1959], már nem tettek ilyen különbséget. Mostanra már elkeveredtek.” S mégis, különböző élethelyzetekkel kapcsolatban („sátorosokkal ült egy asztalhoz”, „egy pohárból ivott velük”), tovább élnek különböző nosztalgikus utalások azokra az időkre, amikor „mindenki a sajátjaival volt”, vagy „amikor a táncok voltak”, kifejezetten normatív tartalmú kommentárként.

Ezekben a felidézésekben a falu világos hierarchikus csoportokra oszlik, s ez a felosztás nem annyira etnikai kritériumok szerint történik, mint inkább aszerint, hogy adott csoportoknak milyen viszonyuk van a munkához. Nem utolsósorban ezek a megidézések egy olyan világos határ elmosódását siratják, amely megengedte, hogy az újonnan jötteket, mint akik potenciális fenyegetést jelentenek a helyi élet szabályaira, társadalmilag ellenőrizzék. A rendezett és keveredéstől mentes világ iránti nosztalgia, amikor „mindenki a saját népével volt”, s az emberek még nem „bolondultak meg” annyira, mint ma, nemcsak az etnikai tisztaságról szól, hanem arról a nehézségről is, hogy a „nem rendes” viselkedést és a korábbi hierarchiák betartását kontrollálni lehessen azok esetében, akik „nem ismerik a helyüket”, most, hogy már bekerültek „az elsők közé”. Ez a probléma a „rendes” cigányok szempontjából azt jelenti, hogy ellehetetlenül a többség felé való elfogadhatóságnak az az érve, ami a sátorosoktól való elhatárolódásra épít.

Az elhatárolódásnak ez a régi stratégiája jelenik meg a régi táncokra való visszaemlékezésekben, amelyeknek a házassággal kapcsolatos téteken túl kiemelt eleme, hogy a sátoros cigányokat távol tartották a „rendes” cigányok nyilvános ünnepségeitől: „Hát akkor úgy volt, hogy ezeket nem is engedték táncolni, a sátorosokat. Ha odaálltak az ablakhoz, és kukucskáltak befele, beengedték, hogy járjanak egy táncot, aztán kitették megint. Nem vegyülhettek akkor a rendes cigányokkal.” Az az állhatatosság, amivel a tánc témája vissza-visszatér, többet jelent, mint azoknak az időknél az egyszerű visszaidézését, amikor a beszélők fiatalok voltak és szerelmesek, s a társadalmi határok tiszták. A tánc régi rendjének felidézése a falu mai rendje fölött folyó alkudozások része.

„Hallja, drága, akkor nem számítottak [a sátorosok]! Volt egy utca... nézze, ott volt egy utca, ott laktak egy soron. És mi pedig itt laktunk ezen az utcán. S itt volt a tánc, ahol ez az oszlop, itt jegények voltak, itt jó árnyék volt. Eeee! Jöttek a magyarok, jöttek a románok... Egyet táncoltak a magyarok, egyet a cigányok – mert így mondják nekünk –, egyet a románok. Úgy voltunk, mint a testvérek. Mert mi mások voltunk, elsők a cigányok között, nem keveredtünk a többivel [a sátorosokkal]. S amikor jöttek ők [a sátorosok], hagyunk nekik is egy táncot, de aztán: fel is út, le is út! Menjete! A legények akkor legények voltak, nem hagyták magukat. Csak egy táncot hagytak, aztán:

na, menjete vissza! Így mondták a legények. Férfiak voltak akkor, nem mentek a sátorosok után” – meséli egy hetvenhárom éves cigány asszony.

Abban az időben, amikor „a népek nem keveredtek”, a „rendes cigányok” a „rendes emberek” közé tartoztak, azaz, a sátorosokkal ellentétben, „gazdálkodtak”, mint minden más paraszt a faluban: „Mi rendes cigányok voltunk, volt tehenünk, disznónk... Mi nem voltunk, hogy mondjam, rossz cigányok. Mert vannak azok... hogy mondjam... akik a sátorosokkal voltak” – folytatja az idős asszony.

A „munka” a „rendes cigány”/„sátoros cigány” megkülönböztetésben a mezei munkát vagy a téglavetést jelentette – a sátoros cigányok szolgáltató munkáit nem tekintették ezzel egyenrangúnak. A „munkának” ez a hierarchiája párhuzamos a többség általi elismertség hierarchiájával. A „rendes” munka és az ahhoz kapcsolódó társadalmi konvenciók betartása az, „amitől ember az ember”. A mostani „keveredés” mint negatív jelenség elbeszélései az egykori „rendes” identitás körvonalainak elmosódását siratják, miután a falu központjába való beköltözés és az azonos munkalehetőségek ellehetetlenítették ezt a világos megkülönböztetést, s átírták a szimbolikus hierarchiát. Ahogy az imént idézett asszony megfogalmazza: „Ilyen az ő nemzetségük. Ők akarnak vezetni. Hogy ők legyének az elsők...”

A romáknak a jelen helyzetről szóló elbeszélései ugyancsak azt hangsúlyozzák, hogy a „munka” az, amitől „ember az ember”. De ezzel együtt azt is mondják, hogy ma már nem számít, ki a sátoros, ki nem, mert a népek összekeveredtek – nem annyira a cigányok a románokkal és a magyarokkal, mint inkább a sátoros cigányok a „rendes” cigányokkal. Előbbiek „bevették magukat a rendes emberek közé”.

A keveredés révén azokat az elemeket, amelyeket a „rendes” cigányokhoz képest külsőként, civilizálatlanként és ellenőrizhetetlenként határoztak meg, ma már nehéz megkülönböztetni és kizárni a különböző társas gyakorlatokból – például a vasárnapi táncból –, ha már egyszer a „rendesek” közé keveredtek, a házasság és a munka révén.

Ugyanakkor annak tematizálása, hogy a falusiak közt vannak, akik a sátorosoktól származnak, nemcsak azt implikálja, hogy az etnikumok összekeveredtek, hanem azt is, hogy a „rendes” munka és viselkedés révén a „sátoros” státus meghaladható. Egy ilyen történet azé a nagyapáé, aki vehemensen ellenállt annak, hogy egyik fia sátoros cigány lányt vegyen feleségül. Akkoriban olyan kijelentéseket tett, hogy a lány „még a WC-mre se üljön! Akármilyen szegény, de legyen rendes cigány!”. A fiú engedett neki, és más feleséget vett, a lány azonban elment Lengyelországba dolgozni, ott férjhez ment, s a hazaküldött pénzből végül megvette a nagyapjái melletti házat. A két család idővel kibékült, s ma a nagyapa egyik unokája a hajdan visszautasított lány egyik testvérének a jegyese.

Bár az etnikai megkülönböztetés továbbra is fontos szerepet játszik, a „rendes” és „nem rendes” emberek közti különbség ma elsőbbséget kap a falusiak osztályozásában. Ahogy a táncra nosztalgikusan emlékezők a falut kettéosztják azokra, akik dolgoztak és betartották a társadalmi szabályokat, és a velük szemben álló sátorosokra, a sátorosok mai leszármazottai ma ugyancsak a „munka” kritériuma szerint határozzák meg a saját helyzetüket, amikor azt hangsúlyozzák, hogy ma „már nincs különbség”, s hogy a szásznagyvesszősi cigányok szorgalmasak, tiszták és rendesek.

Munka

A romák mai elbeszéléseiben a munka által elért siker képes eltörölni a származás stigmáját; a személyes életút alapvető viszonyítási pontja a munkához való viszony. Minden interjúmban kiemelt helyen szerepelnek azok az események, amelyek a „rendes” emberré válás mérföldkövei: házasság, a gyerekek születése és nevelése, egy ház felépítése vagy megvásárlása, a szülőkhöz és szomszédokhoz való viszony. A lényeges itt sosem maga az esemény, hanem a folyamat, a személyes munka és erőfeszítés, amely nyomán az esemény létrejön. Ugyanígy tekintenek a gyarapodásra is, amelyet nem tartanak feltétlenül elítélendőnek, ha az ember mértéket tart. A kapzságot rendszerint elítélik és szankcionálják. Ha valakinek háza van, vajon ő építette-e, vagy a szászoktól vette, s fenntartani se tudja? Ha valaki a lovával fényképezkedik büszkén, egy másik megkérdi, benéztem-e az istállóba is, hogy lássam, hogy gondozza. A többiek folyamatosan kontextusba helyezik és átismétlik a gyarapodás történetét, s eszerint ítélik meg az értékét. Ő dolgozott meg érte, külső segítség nélkül, vagy kapta? Ha kapta, jól gondozza? A ház, az új konyhabútor vagy a ló státusszimbólumok, de csak a történetükkel együtt azok.

Ha pedig a cigányok és a románok között „nincs különbség”, az egyes romák szerint azért is van, mert sok román szegényebb náluk, s nem is dolgozik annyit. „Nálunk nincs olyan különbség cigány és román között, mint máshol. Mert nekik nincs... nem szeretnek dolgozni, kaszálni, nem járnak ki kaszálni, mint mi” – mondta egy 39 éves roma férfi.

Amikor a szásznagyvesszősi cigányok azt mondják, hogy „ma már nincs különbség”, vagy a kérdéseimre válaszolva röviden azt mondják, hogy „nincs dolguk” a románokkal, ezeket a kijelentéseket a saját kontextusukban kell értenünk. Nem fér kétség hozzá, hogy deklarátíve a románok és a magyarok elhatárolódnak a cigányoktól. Közben azonban az utóbbiak azt hangsúlyozzák, hogy nehéz rámutatni a különbségre, hiszen ők sokszor jobban öltözöttek és gazdagabbak, mert hajlandóak többet dolgozni, mint a románok és a magyarok, következőképpen

nincs reális alapja a különbségtevésnek. A romák nagyon is tudatában vannak, hogy a munkaerejükre szükség van, s hogy ezért fontos szerepet játszanak a falu életében. A cigányoknak olyan értelemben „nincs dolguk” a románokkal és a magyarokkal, hogy nincsenek feszült helyzetek vagy konfliktusok, egyébként pedig a helyi gazdaság nélkülözhetetlen részeként tekintenek magukra: „Nincs dolgunk velük. Ők is látják, hogy szerencsénk van velünk. Mi lenne a románokból, ha nem lennének a cigányok? A cigányok vannak ott mindenütt, ha ásni kell, ha akármit kell, csak »gyertek«. S az ember megy, ha kap 250–300 ezret [régi lejben], és örül: megyek, mert nincs más ahova menjek [sóhajt]” – mondja a 39 éves roma férfi.

A rendszerváltás előtt a szásznagyvesszősi cigányok többsége a mezőgazdaságban dolgozott, napszámban vagy a Gostatban (állami gazdaság), illetve olyan szezonmunkákban, mint a szénagyűjtés vagy a gyümölcszedés. 1999-ben az egykori Gostat birtokát átvette egy új adminisztrátor, de a szőlőmunkásokat ugyanolyan feltételek mellett alkalmazza, a család két-három tagját egy fizetésért. Néha a férfiak időszakos szerződést is kapnak, képzetlen munkakerőként, építkezéseknél, útjavításnál vagy hidaknál. Ugyancsak szezonálisan gyümölcsöt szedni is eljárnak Spanyolországba, Németországba vagy Ausztriába. A szásznagyvesszősi cigányok hagyományosan nem földtulajdonosok, csak megművelik a földet. A földhöz nem fűződik különleges kapcsolatuk, nem a hagyomány miatt művelik meg, hanem azért, mert nincsen más alternatívájuk.

A helyi fejlesztési terv szerint a mezőgazdasági alkalmazottak száma a zsidvei szőlőgazdaságnak köszönhetően az 1997-es 457-ről 2003-ra 734 főre nőtt. 2000 óta ez az egyetlen vállalat a környéken, amely képes munkaerőt bevonni és megtartani. A szásznagyvesszősiek nagy része is itt dolgozik. A cég ügyvédje szerint a 2500 körüli alkalmazottból 400–500 fő roma, közülük 300 szásznagyvesszősi. A szásznagyvesszősi cigányok szőlőmunkásként vagy szakképzetlen munkásként dolgoznak. Ősszel, szüretidőben a vállalat 500–600 romát alkalmaz. Ugyancsak szezonálisan dolgoznak tavasszal is. A munkásokat meghatározott időre veszik fel, március elsejétől december elsejéig. A maradék három hónapban, amikor nincsen munka, nem fizetés nélküli szabadságra mennek, hanem munkanélküli segélyt kapnak. A nettó 380 RON mellett minden fizetés mellé jár egy kenyér a gazdaság pékségéből – a „segélyhónapokban” is –, „jegyre”. Elméletileg a munkanap nyolc óra, de a munkások ennél többet dolgoznak. Hogy a munkát időben és felelősséggel elvégezzék, egy-egy tízhektáros parcellát öt-öt munkás közt osztanak fel – az ügyvéd „stimulációnak” nevezi az eljárást. A munkásoknak két hektáron kell minden munkát elvégezniük. Mások inkább önként csapatba állnak, és együtt művelik meg a tíz hektárt. Valójában egy

embernek szinte lehetetlen két hektárt megművelnie, ezért kénytelen a párját is bevonni, s a legtöbbször legalább egy gyereket is.

Bár tudják, hogy a Zsidvei Szőlőgazdaság nélkül „éhen halnának”, a száznagyvesszősiek folyamatosan kifejezik az elégedetlenségüket afölött, hogy oly sok munkával alig bírják megélni, s olyan munkát kívánnak maguknak, amelyet valóban el tud végezni egy ember: „Hallottam, hogy Szentmiklóson dolgoznak a kábelnél. Ott mehatsz, dolgozol, s megvan a fizetésed, nem kell gondolkodni, hogy elvidd a gyerekeidet is, vagy megfizess másokat. Én, ha elmaradok a munkával, muszáj másokat hívni a faluból, annak oda kell adni 200–250 ezret [régi lejben], ételt, cigarettát, hogy haladjak, hogy ne maradjak le” – mondja egy 33 éves cigány asszony.

A falu elszigetelt volta kulcstényező abban, hogy nincsen más munkalehetőség. A rossz út, a közösségi közlekedés hiánya sokszor témája a beszélgetéseknek, amelyekben a többi faluban elérhető életkörülmények hiányáról panaszkodnak. Ezekben a beszélgetésekben a helyi romák egyértelműen mint munkaerő-tartalék jelennek meg. Ezt a perspektívát a vezetés is osztja. A helyi fejlesztési terv riasztóként beszél a romák „demográfiai viselkedéséről”. A terv szerzői azzal igyekeznek lenyugtatni ezt a riadalmat, hogy a roma lakosság értékes erőforrásnak tekinthető a helyi gazdaság szempontjából: „a roma lakosság rendelkezik bizonyos felkészültséggel, s munkaerő-kínálatot jelent különösen a mezőgazdasági munkákban vagy a romák által gyakorolt mesterségekben”. A községi polgármesteri hivatal a többi lakossal azonos módon tekint a romákra, amikor saját megélhetésük előteremtőiként hivatkozik rájuk. „A helyzet mégsem annyira sötét – jegyzi meg a polgármester, mert –, aki tudja forgatni az ásót és a kaszát, meg fog tudni élni.”

Politika

A romákról beszélve a polgármester ingázik a befogadó és a normatív beszéd között, az inklúzió kritériumaként a munkát hangsúlyozva. Ingadozásában a politikai tételek is szerepet nyernek: a romák szavazatai figyelmet „érdemelnek” a vezetők részéről is. A romák a munka mint hivatkozási alap révén az etnikai határok áthágását, az egyenlő státust követelik, miközben alkalmazkodnak a munka és a „rendesség” normáihoz. Felülről ugyanezt várják el tőlük, de úgy, hogy megmaradjanak a társadalmi hierarchia legeljén.

Az eddigiek alapján túlságosan korai lenne politikai követelésekről beszélni a romák részéről. A románok, még a velük mindennapi kapcsolatban álló tanerők is ritkán hajlandóak észrevenni ezeket a törekvéseket: „Egyszerű az ő életük. Nincsenek igényeik, motivációjuk, miért kínlódj, ha így is lehet

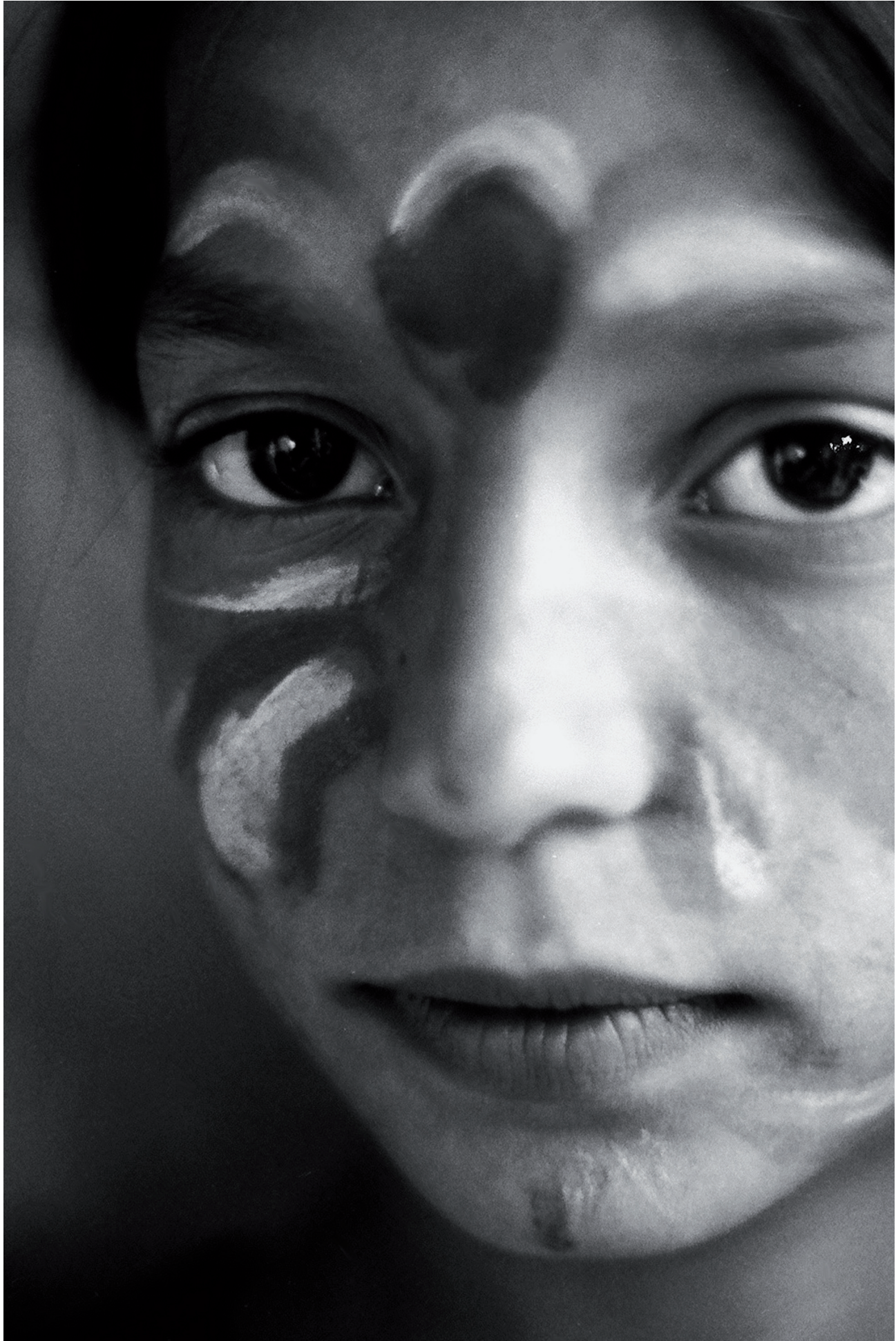
élni? Például a faluban... nagy része segélyen él, néha mennek, gereblyélnek az út szélén... de legalább eljönnek az iskolába, itt civilizálódnak valamennyire, ha tanulni nem is tanulnak. Hogy kivakarjuk őket a cigányságból!” – vélekedik egy helyi tanítónő.

A hatóságok szempontjából a romákkal kapcsolatos feladat úgy jelenik meg, mint ugyanannak a társadalmi pozíciónak a konzerválása: „a mi dolgunk, hogy fenntartsuk az integrált helyzetüket”. A fejlesztési terv humán erőforrásra vonatkozó elemzésében a romák egyaránt megjelennek az erősségek (a négy etnikum „heterogén” jellege) és a gyenge pontok között – „egy különleges problémákkal küszködő roma közösség jelenléte: analfabetizmus, rendezetlen családi viszonyok, elégtelen lakáskörülmények, alkoholizmus”. A helyi fejlesztési terv ugyancsak a „diszfunkciók” között sorolja fel azt a fenyegetést, hogy „a roma népesség nagy aránya egyes falvakban speciális problémákat fog fölvetni, amelyek megoldásához segítségre és segélyprogramokra lesz szükség. A roma népességet a többségtől eltérő demográfiai viselkedés jellemzi, s a többségénél nagyobb szegénység”. A romák „problémás populációként” jelennek meg egy Phare-programban is, amely azzal indokolja egy kosárfonó műhely létesítését, hogy a romákból hiányzik az érdeklődés újabb szakmák megtanulása iránt. Ez az egyetlen dokumentum, amely az egyenlőtlenség forrásaként más okot is megemlít, mint a romák „eltérő” viselkedése, mint például az utak leromlott állapota és az ivóvíz beszerzésének nehézsége. Alapvetően azonban ugyancsak egy patologizáló következtetésre jut: „szociálisan marginalizált népcsoport, amely szinte képtelen a közösségi integrációra”.

Az ezek által a dokumentumok által javasolt integrációs megoldások mintha arra lennének szabva, hogy megszabadítsák a vezetőket a felelősség nyomasztó érzésétől, de ugyanakkor ne zavarják meg a megszokott hierarchiarendet. Így például egy kosárfonó miniműhely létrehozása azért számít a közösség egészének javát szolgáló aktusnak, mert általa a romák „az állami segély fogyasztóiból maguk is hozzájárulókká, saját maguk és a családjuk fenntartóivá válnak”. A fejlesztési terv javaslatában a hangsúly a helyzet javítására (lakások, eszközök, életminőség) esik, s nem a romák társadalmi helyzetének megváltoztatására. Ők továbbra is a különböző segélyek és intézkedések passzív befogadóinak számítanak. Semmi nem mutat arra, hogy ők is aktív szerepet vállalhatnának a saját integrációjukban, vagy sajátjuknak tekinthetnék ezeket a projekteket.

A társadalmi hierarchiának ugyanez a konzerválása folyik szimbolikus szinten a kultúra múzeumi, nacionalista fogalmának hangsúlyozásával. Néhány évvel ezelőtt a zsidvei polgármesteri hivatal elindított egy projektet a község kultúrházainak rendbetételére és a kulturális élet felvirágoztatására. A kezdeményezők, így a községi könyvtár vezetője,

Szász elvándorlás

Szásznagyvesszős egy falu Zsidve községben, Gyulafehérvártól 38 kilométerre, a Kis-Küküllő menti dombságon fekszik. Zsidve jelenleg a nagyrészt a szásznagyvesszősi cigányok által megművelt szőlőseiről híres. Szásznagyvesszőst 1977-ben 22%-ban szászok lakták - ez az arány 2002-re 1,7%-ra csökkent. A szász népesség, bár a rendszerváltás előtt is folyamatosan fogyott, 1990 és 1991 között egy hirtelen hullámban Németországba költözött a faluból. 1990 és 1996 között a falu lakossága is lecsökkent a szászok masszív elvándorlása miatt. A helyzet hasonló Brassó, Szeben, Maros megyékben, a Kis- és Nagy-Küküllő völgyében, és a kettő között fekvő egykori szász falvak mai társadalmát általában jellemzi.

A. S.

a hagyományokhoz való visszatérés jegyében hirdették meg a projektet: „A zóna komoly kulturális potenciállal rendelkezik. Be fogjuk hozni a kultúrházakba mindazokat a hagyományokat, amelyek itt léteztek, s amelyek egy része elveszett az évek során. Megpróbáljuk újraéleszteni és színpadra vinni őket.” A szásznagyvesszősi cigányok számára azonban ezeknek az eseményeknek a tétje nem a színpadon megjelenő látvány, hanem egy jobb szociális pozíció kivívása – egyenlőtlen feltételek között.

A nyilvános ünnepek az egyik jellemző alkalom, amikor a falu közösségét szimbolikusan megjelenítik, s ahol a cigányok megkülönböztetése határozottabb formát kap. A szásznagyvesszősi iskolásokat például az utóbbi időben kétszer is meghívták szerepelni a zsidvei kulturális otthonba – cigány táncokat táncolni június elsején, és karácsonyi énekeket énekelni karácsonykor.

A karácsonyi ünnepségre a polgármesteri hivatal busza szállította volna őket, az azonban reggel helyett csak délben érkezett. Az új ruhába öltözött gyerekek csak akkor értek oda az ünnepségre, amikor ott már bejelentették, hogy a szásznagyvesszősi és balkácsi iskolások nem adják elő az énekeket, mert nincsenek népi viseletben. Ehelyett azt ajánlották fel nekik, hogy kompromisszumként kint énekeljék el az énekeket, hogy mégis megkaphassák az ajándékukat a Télapótól. A tanítójuk visszautasította az ajánlatot. Túl feltűnőnek találta, hogy a cigány többségű iskolák maradjanak le a szereplésről. A gyerekek sokat készültek az ünnepségre, a szülők „sokat költöttek az új ruhákra, hogy őket is szépnek lássák”. Mint az egyik szülő mondta, „mi nem a csomagokért mentünk oda, végül is minden gyerek elköltött ötvenezret [régi lejben] Zsidvében üdítőre és édességre, többet, mint amibe a csomag került.

A június elseji eset ehhez hasonló. Az iskolások több héten keresztül „cigány táncokat” tanultak az előadásra. „Készültek, táncoltak szegény gyerekek, hogy jó legyen, szépek legyenek. Végül aztán felöltöztek, a fiúk öltönyt vettek, fekete nadrágot, zakót. Ha az egyiknek vettek ruhát, a többieknek is vettek. Ha valamelyik szülőnek nem volt elég pénze, kölcsönkért, hogy legyenek szépen felöltözve” – meséli az egyik cigány anya.

A polgármesteri hivatal küldte volna a buszt a gyerekekért, hogy egy közös ünnepségen lépjenek fel a többi község gyerekeivel, amit egy regionális televízió is közvetített volna. A busz fél napot késett, majd miután a polgármester telefonon megígérte, hogy eljön a faluba, hogy megnézze a szásznagyvesszősiek előadását, a gyerekekhez végül csak két szociális munkás jutott el, jó későn, ajándécsomagokkal. „... az emberek várták ezt, felkészítették a gyerekeket, pénzt költöttek rá, hogy elvihessék a gyereket, hogy lássák az emberek az ő gyerekeiket, hogy büszkék legyenek rá. Nem jött el a polgármester. Küldött két asszonyt a hivataltól, s csomagokat osztottak a szásznagyvesszősieknek” – számol be a történetekről egy szomszédasszony, aki jelen volt a beszélgetésen.

Ezek nem elszigetelt esetek, hanem a muzeifikált, esszencializált múltbeli struktúrát állandósító beavatkozások és a romák önpozicionálási kísérletei közti konfliktus jellemző mozzanatai. Utóbbiak számára egy ilyen ünnepség vagy fesztivál nem a múlt felelevenítéséről szól. Ők a jelenben és a gyerekeik jövőjéért élnek. Arra számítanak, hogy az elismerés a csoport számára a gyerekek elismerése révén születik majd meg, s ezért hajlandóak múzeumi kiállítási tárgyként felöltöztetni őket olyan ruhákba, amelyeket egyébként nem hordanak. Június elsején a lányok hosszú szoknyában voltak, színes kendőkkel, szalagokkal, mint a cigány lányok. („Mi nem így járunk a faluban, de akkor így öltözték” – mondja egy cigány kamasz lány. Karácsonykor azt várták el tőlük, hogy román népviseletbe öltözzenek, bár ők cigányok, és egyébként nincs ilyen ruhájuk. A romák el is küldték a gyerekeiket az ünnepre, nagyon „tisztán, frissen és rendesen” – de így sem voltak elég románok.

Fordította Gagyi Ágnes

A magyar változat alapjául szolgáló írás: Alina Silian: Elemente pentru o regândire a incluziunii sociale – Comunitatea romilor din Veseuş-Jidvei, 61–82. In Kiss Tamás – Fosztó László – Fleck Gábor (szerk.): *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale & Kriterion, Cluj-Napoca, 2009.